

ЛУКІВНИЦТВО (ЛУЧНЕ КОРМОВИРОБНИЦТВО). ПРИРОДНІ КОРМОВІ УГІДДЯ УКРАЇНИ

7.1. Народногосподарське значення лучного кормовиробництва.

7.2. Класифікація природних кормових угідь.

7.3. Зміна рослинності сінокосів і пасовищ.

Сам.: Класифікація рослин природних кормових угідь за тривалістю життя, зимостійкістю, отавністю, посухостійкістю, стійкістю до затоплення (люцерна посівна, жовта, хмилеподібна; конюшина лучна, рожева, біла; еспарцет посівний, піщаний, закавказький; буркун білий; лядвенець рогатий, бекманія звичайна, очеретянка звичайна, грястиця збірна, стоколос безостий, лисохвіст лучний, тимофіївка лучна, тонконіг лучний, костриця лучна, червона, мітлиця велетенська біла, пирій безкореневищний, райграс високий, пажитниця багатоукісна, пасовищна, житняк гребінчастий, осоки рання, звичайна, піщана, лисяча, низька, гостра).

7.1. Народногосподарське значення лучного кормовиробництва

Луківництво, як галузь сільського господарства є складовою частиною кормовиробництва. Це система організаційних, технологічних та економічних заходів, спрямованих на підвищення продуктивності природних кормових угідь, їх раціональне використання і покращення, а також створення сіяних сіножатей і пасовищ з метою виробництва якісних кормів без шкоди для довкілля.

Луки займають 25 % площі рослинного покриву Землі.

Луківництво, як наукова дисципліна, вивчає ботанічну і біологічну характеристику лучних трав і технологію їх вирощування і тісно пов'язано з ґрунтознавством, загальним землеробством, рослинництвом та іншими дисциплінами.

Головним завданням луківництва є

- 1- забезпечення сільськогосподарських тварин пасовищним кормом,
- 2- заготівля на зиму сіна, сінажу, силосу, трав'яного борошна, брикетів і гранул з рослинної сировини, отриманої з природних кормових угідь,
- 3- поліпшення і раціональне використання природних кормових угідь,
- 4- створення високопродуктивних сіяних сіножатей і пасовищ.

В луківництві широко використовуються терміни „луки”, „сіножаті”, „пасовища”.

За А.М. Дмитрієвим *луками* називають ділянки земної суші, зайняті багаторічною мезофітною рослинністю, яка утворює трав'яний покрив або травостій.

У літературі і практиці розповсюджені терміни, що вказують на *спосіб використання рослинності: сінокоси (сіножаті)* – ділянки природних і сіяних кормових угідь, призначені для сінокосіння та виробництва консервованих кормів – сіна, сінажу, силосу; *пасовища* – ділянки, травостої яких використовуються для випасання тварин.

Корми із сіножатей і пасовищ - повноцінні за поживністю, збалансовані за протеїном, містять вітаміни та макро- і мікроелементи. Пасовищна трава є найдешевшим кормом. З поліпшених пасовищ і сіножатей одержують 200-250 ц/га пасовищного корму, 50-80 ц/га сіна. Один кілограм сухого лучного корму містить 0,8-0,9 к.од. або за поживністю наближається до концентрованих кормів.

Площа природних кормових угідь в Україні за останні роки зменшилась з 6,8 млн га до 5,4 млн га. З цієї площі сіножаті складають 1,5 млн га і пасовища 3,5 млн. га Зменшились площі, на яких проводиться поверхнєве і докорінне поліпшення. Різко знизилась продуктивність кормових угідь. Урожай сіна за останні роки не перевищує 14-15 ц/га, а пасовищної маси - 58 ц/га. Погіршився культуртехнічний стан природних сіножатей і пасовищ. У багатьох господарствах вони заросли чагарником, значні площі перезволожені, мають кислі або засолені ґрунти і потребують проведення на них меліоративних заходів. Великі площі взагалі непридатні для використання і поліпшення.

На сучасному етапі розвитку кормовиробництва в загальному балансі кормів *частка кормів сіножатей та пасовищ залишається низькою і становить близько 5–7 %*. Це пояснюється незадовільним станом природних кормових угідь та їх низькою продуктивністю (*не більше 3–5 ц к.од./га*).

Високу продуктивність сіножатей і пасовищ можна забезпечити систематичним поверхневим і докорінним їх поліпшенням. Проведення тільки нескладного поліпшення підвищує продуктивність угідь в 1,5-2,0 рази, а докорінного поліпшення — в 4-5 і більше разів. При раціональному використанні сіножатей та пасовищ *можна одержувати до 80–140 ц к.од.* На покращених природних і сіяних сіножатах і пасовищах одночасно з підвищенням урожайності кормів, покращується і їх якість.

Поліпшення природних сіножатей й пасовищ і підвищення їх продуктивності можливе лише при впровадженні наукових досягнень у лучне кормовиробництво. У першу чергу це впровадження прогресивних

енергозберігаючих технологій поверхневого і докорінного поліпшення лук, використання рекомендованих високопродуктивних трав - і сортосумішей для залуження, зокрема тих, які одночасно дозрівають, запровадження ефективних систем удобрення сіножатей і пасовищ з використанням при залуженні сидератів і біогумусу. Значну роль у підвищенні продуктивності природних угідь відіграє також раціональне використання сіножатей і пасовищ, селекція і насінництво трав, вдосконалення технології заготівлі і зберігання кормів.

7.2. Класифікація природних кормових угідь

Природні кормові угіддя в Україні займають площу 5,4 млн.га. З них на Поліссі - 1,4 млн га, в Лісостепу - 1,5 млн га і в Степу 2,6 млн га, а їх частка в структурі сільськогосподарських угідь відповідно до зон складає 30%, 18,7%, 13,9%. Найбільшу площу в структурі сільськогосподарських угідь сіножаті і пасовища займають в зоні Полісся.

Природні кормові угіддя класифікують у двох напрямках: фітоценологічному і фітотопологічному.

Фітоценологічна (фітон – рослина, ценоз-угрупкування) класифікація заснована на характеристиці ознак, властивих рослинності (флористичний склад, зовнішній вигляд, особливості будови). За цією класифікацією виділяють злакові, бобово-злакові, злаково-різнотравні, осокові, типчаково-ковилові та інші типи луків.

Фітотопологічна (фітон - рослина, топос - місце) класифікація заснована на відмінності і подібності умов росту і місцезнаходженню рослинності. У зв'язку з тим, що при класифікації природних кормових угідь важливо знати не тільки видовий склад рослинності, а також умови і місцезнаходження, згадані вище напрямки класифікації доповнюють одна одну.

Згідно з фітотопологічною класифікацією, природні кормові угіддя поділяють на класи: *материкові (рівнинні суходільні, низинні та западинні), заплавні, гірські, болотні та ін.*

Класи поділяються на підкласи, а останні – на типи луків.

Суходільні луки розташовані на підвищених елементах рельєфу. Вони поділяються на типи: *абсолютні суходоли, суходоли нормального зволоження, суходоли тимчасово надмірного зволоження.*

Низинні та западинні луки розміщуються на знижених елементах рельєфу з близьким заляганням ґрунтових вод, що часто є причиною стійкого і тимчасового підвищеного зволоження і навіть заболочування. На вологих

низинних луках з бідними піщаними ґрунтами в травостой переважають такі трави, як біловус стиснутий, щучник дернистий, мітлиця звичайна і собача, костриця червона і овеча, тонконіг лучний, осока просяна та ін. Використовуються переважно для випасання. Потребують докорінного поліпшення, удобрення і вапнування. Урожайність цих лук 7-12 ц/га сухої маси. На низинних луках з дерновими, лучними та дерново-глейовими супіщаними і суглинистими ґрунтами в травостой поширені такі трави, як тимофіївка лучна, костриця лучна, мітлиця велетенська, тонконіг лучний, звичайний і болотний, щучник дернистий, конюшина лучна і повзуча, лядвенець рогатий, люцерна хмелевидна. Використовуються ці луки як сіножаті і пасовища. Урожайність сіна доброї якості 15-20 ц/га.

Заплавні луки розташовані в долинах (заплавах) річок. Площа заплавних лук в Україні становить 1,9 млн га у заплавах малих річок і 0,6 млн га у заплавах великих і середніх річок. Заплавні луки майже щорічно заливаються водою, після спадання якої залишається намул, багатий поживними речовинами.

За тривалістю затоплення ці луки поділяють на *тривалозаплавні* (вода знаходиться в заплаві понад 30 днів), *короткозаплавні* (вода стоїть у заплаві до 15 днів).

Не витримують затоплення (або погано витримують) буркуни, пирій, житняки, еспарцет, зимуючий горох, ріпак та ін

Короткотривале затоплення (12-15 діб) витримують грястиця збірна, райграс високий, люцерна;
середньовитривалими до затоплення (25–30 діб) є тимофіївка лучна, тонконіг лучний, костриця лучна, конюшина рожева, солодка звичайна;
довготривале затоплення (понад 30 діб) витримують стоколос безостий, канарник очеретоподібний, бекманія звичайна, лисохвіст лучний, ситники, осока струнка, чина болотна та лучна.

За ступенем зволоження заплавні луки поділяють на типи:
луки високого рівня (сухі луки) – на підвищених формах рельєфу, підґрунті води глибше 1,5 м;
луки середнього рівня (вологі луки) – з глибиною залягання ґрунтових вод 0,5–1,5 м;
луки низького рівня (заболочені луки) – на понижених елементах рельєфу.

Болотні луки характеризуються постійним надмірним зволоженням,

наявністю торфовищ, глибиною від 30 см до 4 м і більше. Поділяють на типи: *низинні* (ефтрофні) – в рослинному покриві переважають високорослі осоки, очерет, рогіз, болотне різнотрав'я (потребують осушення), *верхові* (оліготрофні) – вкриті суцільним килимом сфагнових мохів із зрідженою осоковою рослинністю (для кормо виробництва не придатні), *перехідні* (мезотрофні) – характерне поєднання видів рослин, що ростуть як на низинних, так і на верхових болотних угіддях.

7.3. Причини зміни рослинності сінокосів і пасовищ

Травостої в одній і тій самій місцевості різні, постійно змінюються їх кількісний і якісний склад.

Розрізняють внутрішні та зовнішні причини зміни фітоценозів.

До **внутрішніх причин** належать ті, що обумовлені існуванням самого фітоценозу, наприклад зміною (збільшенням) вмісту органічної речовини у ґрунті в процесі відмирання рослинної маси, старінням і відмиранням окремих видів рослин.

Зовнішні причини являють собою сукупність природних факторів (клімат, рельєф, ґрунтово-гідрологічні умови, діяльність людини). Зовнішньою причиною зміни фітоценозу може бути, наприклад, підняття ґрунтових вод до поверхні ґрунту на луках у зоні, близькій до території водосховища і т.п.

Зміна рослинності кормових угідь відбувається під впливом **природних факторів**:

надмірне зволоження ґрунту змінює тип луків, надаючи йому нові властивості з відповідною рослинністю,

засолення ґрунту спричиняє зміну рослинності і перехід у типові солончаки,

сезонні зміни мають тимчасовий характер, коли у травостою на зміну одним рослинам приходять інші,

метеорологічні умови – у посушливі роки збільшується частка стійких до посухи рослин, у вологі – навпаки,

діяльність людини впливає наступним чином на зміну рослинності:

сінокошіння – зникають однорічні та дворічні трави, високоросле багаторічне різнотрав'я, тому що багато з них розмножується насінням; інтенсивно розвиваються високорослі злаки і бобові трави, пригнічуються низькорослі низові злаки і бобові;

випасання – ущільнюється ґрунт і дернина, особливо на глинистих і суглинкових важких ґрунтах; посилюються процеси ущільнення дернини,

створюючи умови для поширення щільно кущових злаків; пригнічується розвиток трав з домінуючим перевантаженням низових злаків, бобових та різнотрав'я.

У результаті взаємодії між рослинами і середовищем проходить послідовна зміна ґрунтово-рослинних комплексів. У кормо виробництві важливе значення має лучна стадія дернового процесу, яка послідовно проходить три періоди:

кореневищна – з переважанням кореневищних злаків,

нещільнокущова – з перевагою нещільно кущових злаків і кущових бобових,

щільнокущова – з щільнокущовими злаками (свідчить про виродження луків).